

~~2018~~

रयत शिक्षण संस्थेचे,
महात्मा फुले कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय,
पनवेल. जि. रायगड - ४१०२०६

Accredited at 'A' Grad by NAAC (Third Cycle CGPA - 3.18)

'Best College Award' By University of Mumbai

मराठी विभाग आयोजित
एकदिवसीय आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्र

“जागतिकीकरण आणि मराठी साहित्य प्रवाह”

बुधवार दि. २८ मार्च २०१८

शोधनिबंध पुस्तिका

संपादक

प्रा. चिंतामण धिंदळे
मराठी विभाग प्रमुख

प्रकाशक

प्राचार्य डॉ. गणेश ठाकूर
महात्मा फुले कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, पनवेल
जि. रायगड - ४१०२०६

ISBN NO : 978-93-5311-692-7

ISBN NO :978-93-5311-692-7

प्रकाशक :

प्राचार्य डॉ. गणेश ठाकूर

महात्मा फुले कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय,
पनवेल, जि. रायगड - ४१०२०६

संपादक :

प्रा. चिंतामण धिंदळे

मराठी विभाग प्रमुख

सर्व हक्क :

रयत शिक्षण संस्थेचे,

महात्मा फुले कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय,
पनवेल, जि. रायगड - ४१०२०६ (महाराष्ट्र.)

फोन नं. :- (०२२) २७४५२५६१, २२९२३५९२

Website :- www.mpascollege.com

Email :- prinmpaspanvel@yahoo.co.in

प्रथम प्रकाशन :

२८ मार्च २०१८

मुखपृष्ठ : प्रा. एस.एल.गोवे

कलानिर्देशन : प्रा. डॉ. अतुल चौरे

एकदिवसीय आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्रानिमित्त संपादित केलेल्या शोधनिबंध पुस्तिकेतील शोधनिबंध लेखकांच्या विचारांशी संपादक, प्रकाशक, महाविद्यालय व संस्था सहमत असेलच असे नाही. शोधनिबंध लेखकांची त्यांच्या विषयानुसार ती त्यांची वैयक्तिक मते व निष्कर्ष आहेत.

- संपादक

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	शोधनिबंधाचे शीर्षक	लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्रमांक
०१	मराठीची वैश्विकता आतून बाहेरून	डॉ. भास्कर हांडे (कवी व चित्रकार, नेदरलँड)	०१ - ०६
०२	स्त्रीवादी चळवळ आणि स्त्रीवादी साहित्ये व अपेक्षाकाही निरीक्ष -	प्रा. कल्याणी झा.	०७ - ०९
०३	जागतिकीकरण आणि मराठी ग्रामीण कादंबरी	प्रा.निलेश लंगोटे	१० - ११
०४	जागतिकीकरण आणि ग्रामीण कविता	प्रा. डॉ. वी. व्ही. डिगोळे	१२ - १४
०५	जागतिकीकरण आणि मराठी कादंबरी	प्रा.डॉ.पंढरी डोईफोडे	१५ - १६
०६	जागतिकीकरणाच्या प्रभावातील १९९० नंतरची मराठी कादंबरी	प्रा. प्राची जोशी	१७ - २१
०७	जागतिकीकरण व मराठी विज्ञान साहित्यातील बदलते स्वरूप	प्रा. अजितकुमार पाटील	२२ - २५
०८	जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत महानगरीय कवितेचे वेगळेपण	डॉ. दिपक सूर्यवंशी	२६ - २९
०९	जागतिकीकरण आणि आदिवासी साहित्य	डॉ. विठ्ठल केदारी	३० - ३१
१०	जागतिकीकरण आणि ग्रामीण साहित्य प्रवाह	प्रा. दिलीप कोने	३२ - ३३
११	जागतिकीकरण आणि स्त्रीवादी साहित्य प्रवाह	प्रा. सुहास मोरे	३४ - ३५
१२	जागतिकीकरणातील कवितेचे बदलते स्वरूप	डॉ.विशाल लिंगायत	३६ - ३९
१३	जागतिकीकरण आणि आदिवासी साहित्य	प्रा. राजू शनवार	४० - ४०
१४	जागतिकीकरणानंतरच्या मराठी कवितेतील चित्रण 'स्त्री'	डॉ. दत्तात्रय डांगे	४१ - ४३
१५	जागतिकीकरण व मराठी कविता	डॉ. अंजली मस्करेन्हस	४४ - ४५
१६	जागतिकीकरणात मराठी लोककलांचे स्थान	डॉ. गोकुळ शिखरे	४६ - ४८
१७	जागतिकीकरण आणि मराठी कविता	प्रा. सुलोचना दंतराव	४९ - ५०
१८	जागतिकीकरणात मराठी आदिवासी साहित्याचे योगदान	प्रा. विजयश्री गवळी	५१ - ५३
१९	१९९० नंतरच्या मराठी ग्रामीण कादंबरीतील शेतकरी जीवन	प्रा. राजश्री कदम	५४ - ५५
२०	जागतिकीकरण आणि यशवंत मणोहर यांची कविता	प्रा. मधुकर जाधव	५६ - ५७
२१	मराठी कवितेतील जागतिकीकरणाचे चित्रण	डॉ.पांडुरंग भोसले	५८ - ६१
२२	जागतिकीकरण आणि साठोत्तरी मराठी ग्रामीण कविता	डॉ. नामदेव शिंदे	६२ - ६६
२३	जागतिकीकरण व आदिम कविता:वास्तवतेचा प्रखर आविष्कार	प्रा. अनिता सुरकुले	६७ - ७१
२४	जागतिकीकरणात तमाशा लोककलेचे स्थान	श्री. गोरक्षनाथ घोलप	७२ - ७४
२५	आंबेडकरवादी बौध्द साहित्याचे प्रयोजन	प्रा. एस. एल. म्हात्रे	७५ - ७६
२६	जागतिकीकरणातील आदिवासी	डॉ. संजय सुरेवाड	७७ - ७८
२७	जागतिकीकरण आणि मराठी कवितेतील स्त्रीवादी चित्रण	प्रा. बहुले विकास	७९ - ८२
२८	जागतिकीकरण आणि आंबेडकरवादी साहित्य प्रवाह	प्रा. सोपान पवार	८३ - ८४
२९	जागतिकीकरणाचे स्वरूप व मराठी भाषेवरील प्रभाव	डॉ. द. के. गंधारे	८५ - ८६
३०	Impact of Globalization on Tourism in India	Prof. Dr. Vishwas Chavan	८७-९०
३१	जागतिकीकरणात ग्रामीण कविता	प्रा. बाळासो सुतार	९१ - ९२
३२	जागतिकीकरण आणि मुस्लिम मराठी साहित्य प्रवाह	प्रा. एफ. एन. पटेल	९३ - ९४
३३	जागतिकीकरण आणि बदलता भाषिक सांस्कृतिक परीघ	डॉ. गजानन जाधव	९५ - ९५

जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत महानगरीय कवितेचे वेगळेपण

डॉ. दीपक सूर्यवंशी
कळव

21 वे शतक ज्ञानाचे, विज्ञान तंत्रज्ञान, इंटरनेट व प्रचंड जीवघेण्या स्पर्धेचे मानले जाते. प्रत्येकजण घडयाळाच्या काट्यावर स्वार झालेला. संपूर्ण मानवी समाज अस्थिरतेच्या वातावरणात वावरत आहे. 'खाऊजा', सेझ, फास्टफुड अशा संकल्पनेत सामान्य माणूस गुदमरून गेलेला दिसत आहे. बदलत्या पर्यावरण व परिस्थितीचे चटक खऱ्या अर्थाने कामगार, शेतकरी, शेतमजूर, स्त्रिया इ. वर्गाना बसत आहेत. जागतिकीकरणातून मिळणाऱ्या सुख समृद्धी, आर्थिक संपत्ती या सर्व बाबी फसव्या ठरत आहेत. दिवसेंदिवस आर्थिक विषमता, आर्थिक आपत्ती अशा समस्यांमुळे सर्वात अधिक संकटात सापडलेला आहे तो सामान्य माणूस. साहित्यातून मानवी जीवन, समाज व बदलते संदर्भ चित्रित होत असतात. अशा अनेक चांगल्या वाईटाचे पडसाद साहित्यातून उमटत असतात. आजच्या परिस्थितीत साहित्यातून नवनवीन जाणीवा समृद्ध होत आहेत. अनेक समकालीन संदर्भ साहित्यातून दृश्य स्वरूपात मांडले जाऊ लागले आहेत. 1990 नंतरच्या कथा, कविता, कादंबरी, नाटक, चरित्र आत्मचरित्र व प्रवासवर्णन आदी सर्वच साहित्य प्रकारात अनेकविध अनुभवाचे प्रतिबिंब विद्यमान होत आहेत. भाषा, संस्कृती, सामाजिक व राजकीय घडामोडी, शीक्षाणाचे खाजगीकरण, कृषी संस्कृतीतील बदल, स्त्रियांच्या समस्या, सहकारी सोसायटीची झालेली वाताहत, सावकाराच्या विळख्यात अडकलेला शेतकरी, शेतमजूर व भूमी हीनांचे प्रश्न आज भयानक बनलेले आहेत. महानगरीय जीवनात वास्तव्य करणारा कवी तेथील जाणीव संवेदना अचूकपणे मांडू शकतो. अशा निखळ भावजाणीवा अभिव्यक्त करून प्रभावीपणे लेखन करणारे संख्यात्मक दृश्य कवी आहेत परंतु त्यांच्या काव्य रचना गुणात्मक दृष्ट्या विपुल आहेत. हेमंत दिवटे, संजीव खांडेकर, मंगेश काळे, श्रीधर तिळवे, महेंद्र भंवरे, मन्या जोशी, सचिन केतकर, अविनाश गायकवाड, अरुण काळे, संतोष पवार, भुजंग मेश्राम, अजय कांडर, निरजा प्रज्ञा लोखंडे, उत्तम कांबळे, जगदीश कदम, दिनकर मनवर, प्रवीण बांदेकर, अजीम नवाज राही, लोनाथ यशवंत, दासू वैद्य, रोहन नागदिवे, तुलसी परव, गुरुनाथ धुरी, ऋषीकेतू कांबळे, पी. विठ्ठल, सुनीलकुमार शींदे, श्रीकृष्णा राऊत, सलील वाघ, मल्लिका अमर शेख, अशा अनेक कवींच्या कवितामधून महानगरीय जीवन जाणीवांचा वास्तव आलेख रेखाटण्यात आलेला आहे.

प्रस्तुत शोधलेखात महानगरीय कवितेतून बदलत्या समाजजीवनाच्या संवेदनांचा आलेख रेखाटण्यात आलेला आहे. 'महानगर' हा विषय अनेक कवींचा केंद्रबिंदू असून असुरक्षितता, अनिश्चितता, अशांतता व अस्थिरता यातून महानगरीय जीवन आकाराला आले. समकालीन समाजजीवनात घडणाऱ्या सामाजिक घडामोडी, परस्पर भावना, संवेदना, विचार करण्याची, जगण्याची शैली, नातेसंबंधातील दृढता, संस्कृतीचे बाजारीकरण अशा परिस्थितीत सर्वत्र यांत्रिकीकरण नव्याने होत आहे. यातून या स्पर्धेत जगणे-मरणे हे अटळ झाले.

गृहीतके :-

- जागतिकीकरण परिभाषा समजावून घेणे व त्याचे समकालीन समाजव्यवस्थेवर होणाऱ्या परिणामांचा अभ्यास करणे.
- जागतिकीकरणातून निर्माण झालेल्या महानगरीय कवितांचा आस्वाद घेणे.
- महानगरीय कवितातील नवोदित कवींच्या काव्यप्रतिभेचा अभ्यास करणे.
- महानगरीय पर्यावरणाशी सुसंगत व परिणामकारकरित्या लेखन करण्यात आलेल्या आश्रयसंपन्न कवितांचा चिंतनात्मक आश्रय समजून घेणे.

ग्रामव्यवस्था पूर्णपणे बदलून गेली, प्रत्येक मायबापाची अवस्था माझ पोर चांगल्या शाळेत शिकवून पाहिजे. चांगली शाळा म्हणजे काय? विकास झाला तर कोणत्या क्षेत्राशी संबंधित व्हावा? माणसं मृत्यूला का कवटाळू लागली? खेड्यातील गजबजाट शांत का झाला? शेतकऱ्यांच्या कुटुंबातील साधन संपत्ती कुठ गेली? जनावरं राखणारी माणस कमी का झाली? सर्वच कांही बाजारात पॅकींगमध्ये मिळू लागले. यांत्रिकीकरणातून माणूस सतत व्यस्त झाला. काळजी, चिंता, धावपळ ताण-तणाव व शारीरिक व्याधीतून जीवन जगू लागले.

जागतिकीकरण संकल्पना आणि स्वरूप :-

आज मोबाईल, फेसबुक, प्लॅट संस्कृती, बंद दाराची संस्कृती नव्याने उभी राहत आहे. नात्या - नात्यातील संवाद हरवून गेले, मानसन्मान कमी झाला. मॉडर्न आई आज अंगाई गात नाही, पर्यायाने संस्कृतीची पायमल्ली होत आहे. 'जागतिकीकरण म्हणजे आर्थिक, सामाजिक आणि सांस्कृतिक सीमांचे वि'लेषण मोकळेपण, आजवर उभ्या केलेल्या अडथळांचे विसर्जन' री.पं.खेर जागतिकीकरण म्हणजे दोन भिन्न दे'तातील संस्कृतींनी एकत्र येऊन आपल्याकडे जे उत्तम आहे, त्याची एकमेकात देवाण-घेवाण करणे. मोतीराम कटारे जागतिकीकरण म्हणजे बहुजन समाजाचे मरण. मधुकर वाकोडे सर्व प्रकारच्या प्रवाहांचे एकत्रीकरण म्हणजे जागतिकीकरण. विकीपीडिया याबाबतीत भालचंद्र नेमाडे म्हणतात, 'जागतिकीकरणाची प्रक्रिया खऱ्या अर्थाने वास्को द गामाच्या काळापासून जागतिकीकरण सुरू आहे.'

जागतिकीकरणाचे अनेक पडसाद उमटू लागले. जागतिकीकरण ग्लोबल भाषा म्हणून इंग्रजीला अत्याव'यक महत्व प्राप्त झाले. र'षीया, चीन, जर्मन, व इंग्लंड इ. राष्ट्रांनी आपल्या स्वभाषेत विकास घडवून आणला. जागतिकीकरणाच्या गति'तील प्रक्रियेमध्ये महानगरीय जीवन जाणीवा अभिव्यक्त करणाऱ्या कवितांमधून संवेदन'तील मानवी मनाची असंवेदन'तीलतेकडे होणारी वाटचाल स्पष्ट होते. या बाबीचे चिंतन करताना काही प्रतिनिधीक कविता प्रभावीपणे समोर येतात. महानगरीय कवितांचा आ'श्रय रेखाटताना हा कवी बदलत्या पर्यावरणा'शी समरूप होत आहे. बदलती जीवन'ली तेवढ्याच ताकदीने मांडतात. केवळ कवितेत महानगरीय शब्दांचा विनियोग केल्याने ही कविता महानगरीय होत नाही. तर

तेथील समग्र गतिमान जीवनाचे प्रत्ययकारी चित्रण, जीवन जाणीवा या सर्वांची लय त्यामध्ये साधने अपेक्षित आहे. या संदर्भात समीक्षक डॉ. वसंत पाटणकर म्हणतात, "महानगरातील वि"ीष्ट परिस्थितीमुळे तेथे दीर्घकाळ वास्तव्य, माणसांची मानसिक जडणघडण बदलते. अ"ा या वि"ीष्ट मानसिक घडणीलाच आपण महानगरीय संवेदना संबोधतो." मुंबईसारख्या महानगरीय संवेदना मधु मंगे"ा कर्णिक, जयवंत दळवी, अरुण साधू भाऊ पाध्ये यांनी आपल्या कादंबरीतून रेखाटले आहेत.

मुंबई या महानगराचं वास्तव द"नि लोक"ाहीर आण्णाभाऊ साठे यांनी अभिव्यक्त केले आहे - मुंबई नगरी बडी बांका। ज"ी रावणाची दुसरी लंका वाजतो डंका।। गुरुनाथ धुरी यांना मुंबई महानगर हे 'एका पोरानं चित्तारलेलं शहर वाटतय, मल्लिका अमर शेख यांना ते बेडकासारखं, बथंड असलेल बोर चित्र वाटत. तेच विंदा करंदीकरांनी या शहरामुळे हिंदू भूमीच्या शरीरी जहाली जखम भयंकर जहरी असं वाटत, तर माजी अखिल भारतीय साहित्य संमेलनाध्यक्ष वसंत आबाजी डहाके संबंध महानगरांना "जखमी घोड्याच्या डोळ्यासारखं वाटत हे आणि असे माणसांचे असंख्य व्यवहार उघड आणि झाकलेले पाहत अनुभवत महानगर थकून गेलेले, थकव्याने वाकलेले मध्यरात्रीनंतर कॅव्हातरी डोळे मिटून निपचित पडलेले, कांहीच कळत नाही सगळे रहस्य त्याच्या काळजात तसेच दडलेले."

कवी मनोहर ओक आपल्या मुंबई महानगरा विषयी आपसूकच लिहितात

मुंबई मुंबई मुंबई
एक नागरी नखुरड उगवलेलं न"ीबवान
एक शहर - निष्ठांत
बालकासारखं खेळणार

मुंबई महानगरीय जीवन अति"ाय वेगाने अखंड अविरत चालणारे आहे. सामान्य नागरिकच आयुष्यच या गिरणगावाचाही घास घेतला आहे. तत्कालिन मुंबईतील काळाचौकी व लालाबाग, परळ या गिरण्यांनी गजबजलेल्या परिसराचा वेधच नारायण सुर्वे यांनी त्या काळात घेतलेला.

सात वाजता सकाळी। भोंगा वाजवी भूपाळी
सुरु पहिली पाळी। मोठया डौलात।
चाक फिरे गरागरा। सूत निघे भराभरा
नटवाया वसंधुरा। आमच्या घामातून।

महानगरीय समाजाची उभारणी मुळात गोर गरिबांच्या कष्टातून झालेली आहे. याच अ"ायाचा विचार करताना अशोक नायगावकर एके ठिकाणी उद्गारतात -

अनाथ गावाच्या वे"ीतून
शहर इथे वस्तीला आले
आणि मोकळा श्वास विसरुनि
कुबट मनाच्या कु"ीत शीरले
फाईव्ह स्टारचे इमले बांधित
कढईत काळया पापड फुलतो
नाक्यावर पांडुरंग आता
वडापाव बघ मजेत खातो

महानगरीय सामाजिक परिस्थिती ही अत्यंत झपाटयाने परिवर्तित होत चालले आहे. अरुण काळे महानगरीय जीवनाविषयी आपली भूमिका -

संवेदन"ील झालेलं हे शहर
एक माणूस एक मत
एक माणूस एक दगड

जागतिकीकरणाच्या या प्रक्रियेत जग हे दररोज बदलत आहे, बदलत्या जीवनाची प्रभाव दलित, स्त्रिया, सामान्य माणूस कामगारवर्ग यांच्यावर मोठया प्रमाणावर पडत आहे. आज महानगरातून अनेक लोक कसलाही मुलभूत सोई सुविधा नसलेल्या झोपडपट्टीत अधिवास करतात, एकीकडे खेडे ओस पडली दुसरीकडे शहरे बकाल झाली आहेत. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी शीका-संघटित व्हा-संघर्ष करा हा मूलमंत्र दिला परंतू या नव्या बाजारपेठेत शिकलेला तरुण परावलंबी बेरोजगारी परिस्थितीत वावरत आहे. या अनुषंगाने अर्थतज्ज्ञ डॉ. अमर्त्य सेन एके ठिकाणी म्हणतात, "जगात नेत्रदीपक श्रीमंती व चिंताजनक दारिद्रय आहे. महानगरीय जीवनाविषयी चिंतन आपल्या कवितेतून हेमंत दिवटे रेखाटतात

घ्या रुम्स साऊंड फुफ
एसी सुख ना मच्छर ना पाली
गादी डनलॉप आणून इ-लॉक
तरीही फरफट। तरफड तरफड

अ"ा मानवी वस्तीत जागेचे प्र"न, पोटाचे व आरोग्याचे प्र"न दिवसेंदिवस अति"ाय बिकट बनत चालले आहेत. रोजगाराच्या शोधात येणाऱ्या लोकांना निवासासाठी जागा क"ी घायची यातूनच गटान्याच्या कडेला मानवी वस्ती निर्माण होऊ लागल्या आहेत, तिथे घाणीचे साम्राज्य, सतत उग्र वास यामुळे जगणं अस्वस्थ होत चालले आहे. अ"ा बिकट परिस्थितीत यंत्रवत जगणाऱ्या पुरुषा बरोबर स्त्रियांही अनेक समस्यात अडकून पडल्या आहेत. याचे वास्तव कवयित्री मीनाक्षी पाटील वास्तव आपल्या कवितेतून मुक्त करतात -

बाईला वस्तू साधन समजणारा पुरुष
स्वतःच कधीच झालाय वस्तू
हेच कळू घायचं नाही, त्याला

हाच मोठा आंतरराष्ट्रीय कट

- इट इज युवर डीएनए पृ.-67

यांत्रिकीकरणामुळे कुटुंबातील प्रत्येक सदस्याला कामावर जावे लागते अ"ण परिस्थितीत बाहेर पडणारी स्त्री असुरक्षित आहे. दिवसेंदिवसत बलात्काराच्या संख्येत वाढ होत आहे. चंगळवादी संस्कृती उदयास येत आहे. संयुक्त कुटुंब ते अतिविभक्त कुटुंब पध्दती असा प्रवास भारतीय समाजव्यवस्थेचा आहे. पा"चात्य विचारवंत रुसो म्हणतो, "विज्ञान तंत्रज्ञानामुळे संपूर्ण जग खेडे बनले, सर्वत्र सिमेंटचे जंगल उभे राहिले मात्र अ"ण परिस्थितीत माणूस मात्र माणसापासून तितकाच दूर गेला, "एक कवी माणसातील माणूसपणाविषयी म्हणतो,

"या कोलाहलात सान्या माणूस शोधतो मी
गर्दीत माणसाच्या माणूस शोधतो मी"

21 व्या शतकात वावरत असताना सर्वत्र निसर्गाचे असंतुलन, प्रचंड प्रदुषण, लोकसंख्या विस्फोट, नौसर्गाक साधनसंपत्तीचा न्हास, मानवाची हतबलता इ. भयान वास्तवता याची वि"णाल जाणीव प्रामुख्याने महानगरीय जीवनपध्दतीचा परिपत्रक वाटतो. याच अनुषंगाने एक कवी परखडपणे मांडतो-

"आतल्या आत धुमसणारे
शहर सारे कण्हणोर

थोडेसे मोकळे, बाकी सारा शीरजोरी आहे"

महानगरीय जाणीवा आपल्या काव्यात अचूक रेखाटण्याचा प्रयत्न खऱ्या अर्थाने पी. विठ्ठल यांनी केला आहे. शहराला एकाच शब्दात ते म्हणतात, आवे"ण नसलेला बधीर संवेदनांचा मुर्दाड प्रदेश"ण, "येथे यंत्रवत जगण, माणुसकीहीन समाजव्यवस्था गगनचुंबी इमारती, सर्वत्र रोषणाई परंतू इतरांना सावली देईल एवढी मात्र जाणीव येथे असत नाही. प्रत्येकजण आपला जीव मुठीत घेऊन जगत आहे. वाढत्या शहरीकरणाच्या प्रभावाखाली भरडून निघत आहे. याचा वेध आपल्या शब्दातून रेखाटतात -

"आधुनिकतेच्या माजापुढे
परंपरेने लाज टाकली
म्हणून तर हे शहर
वर्षानुवर्षे जगत आहे
पापपुण्याला कळवत आहे"

औद्योगिकीकरण अति"ण झपाटयाने झाले शहरे व खेडे यातील सीमारेषा पुसट झाली. मॉल, बियर बार, लोक कला केंद्रे, ब्युटी पार्लर, औद्योगिक वसाहती निर्माण झाल्या यासाठी प्रचलित गावातील माती व संस्कृतीही गिळायला लागल्या यावर खिन्न होऊन नवोदित कवी अजीम नवाज राही नोंदवतात

जागतिकीकरणाच्या धुळवडीतही

आहे शाबूत अद्यापही चेहरा गावचा निष्पाप

आधुनिकतेचा प्रभाव व जागतिकीकरणाचे लेबल यामुळे गाव याला विरोध करण्यात अय"णस्वी ठरत आहेत. याचा परिणाम कोणाचा विकास होतो व कोण भकास पावते असा प्र"ण उपस्थित केला आहे.

सारा"ण एकुणच जागतिकीकरणाची प्रक्रिया वेगवान, महासागरासारखी अतिव्याप्त आहे. याला योग्य किनारा कुठे असेल, निवळ समृद्धीच्या नावाखाली सरकारी मदतीसाठी, अनुदानासाठी प्रचंड मोठया कचेऱ्या समोर रांगा लागतात. शेवटी उत्तम कांबळे यांनी याविषयी काव्यातून समर्पकपणे "ण"ण केले ते म्हणतात,

कुणी सांगाव

नव्या शतकातला माणूस

संगणकाच्या खांद्यावर

मान ठेऊन

शेवटचा श्वास घेईल

दयाळू संगणक

अंतराळत मानवाच्या थडग्या"णजारी

शोक सभा घेतील

अ"ण शब्दात जागतिकीकरणाचे भवितव्य सामान्य माणसासाठी किती गंभीर असणार याविषयी चिंतन केले आहे. समाजातील अराजकता, दाहकता, माणूसच माणसाचा शत्रू कसा होईल अ"ण परिस्थिती त्यांनी मांडली आहे. महानगरीय चित्र, परिस्थितीविषयी वर्णन करताना कवयित्री

राग ओघळते

तुझ्या स्तनाग्रावरून

तसं शहर पेटून उठतं

हिंदकळताना

फेराळणाऱ्या लाटेवर

माझ्या दे"णच्या प्रवे"णद्वारावर

लटकलेली वटवाघळांची जळमट

विणत जातात जाळी

त्या शहराभोवती,

तू माझ्या दे"णच्या नका"णार नसलेला ठिपका-पृ. 160 निरजा

एकविसाव्या 'उंबरठयावर जन्म घेणाऱ्या तान्हया मूला' या आपल्या काव्यसंग्रहात कवी श्रीकृष्ण राऊत जगण्यात धावपळ अटळ झाली. मूलाचा आपल्या काव्यसंग्रहात कवी श्रीकृष्ण राऊत जगण्यात धावपळ अटळ झाली. प्रचलित मोठ्या प्रमाणात बदलून गेल्या. या संदर्भात चिंतन करताना ते म्हणतात—

"शहरात पोटाभागे पळपळ पळणारांना
कॅलंडरची पाने उलटायलाही
नसते फुरसत
वाढणारे अंगावरचे केस
अन् बोटांचे नखेच
काळ पुढे सरकल्याचे सांगतात"

महानगरात सामान्य माणूस पोटाची भूक भागविताना य"ावंत करतो, भौतिक सुखासाठी कायम धडपडतो आहे त्या परिस्थितीत तो समाधान न मानता अधिकाधिक मिळविण्याची त्याची मनिषा येथे कायम आहे. यातून संवेदन"ीलता मात्र बोथट होत चालली आहे. येथे जगताना वेताळासारखी मानगुटीवर बसलेली गर्दीच्या हिंसेच्या, दह"ीतीच्या, भयाच्या, सर्जन"ीलतेच्या संवेदना अधिकाधिक विकट होत आहेत. सामान्य माणसाच्या इच्छा, अपेक्षा, आकांक्षा, तृष्णा व जाणीवांचा अभाव, सारेच स्वप्न उद्ध्वस्त होत आहेत. असे म्हटल्यास वावगे ठरणार नाही. जागतिकीकरणामुळे त्याच्या परिणामातून 'हरी जीवनसंस्कृती परिवर्तनी होणारी परिस्थिती सु"ीलकुमार शींदे "ाहर आत्महत्या करायच म्हणतय" या कवितासंग्रहाद्वारे वास्तव चित्र रेखाटताना ते म्हणतात—

पुलाच्या खाली गाडीवर फाटलेली चड्डी नेसून
उभे असते एखादे अन्नासाठी माता व लेकरू
खांद्यावर फाटक पोलक घालून
येणाऱ्या गाडीला अडवित
कडेवरच्या लेकराला चिमटा काढत ती मागते भीक
सिग्नल सुटतो
लालचं हिरवं होतं
तुम्ही सेल्फ मारता आणि
ती पहाते वाट पुढच्या सिग्नलची
कुठून आलेत हे?
कोणी आणलय यांना?

असले बेवारस शब्द या शहराला कधीच पडत नाहीत.

कवीला असं वाटत की हे आपण दररोज पाहतो, पण आज कुणी जखमेवरच जखम बांधली, आणि याचं उत्तर शोधताना असं वाटतं की, सारं कांही पाहून न पहावं इतकी बधीर आपली संवेदना का झाली आहे? अ"ा अनेक दाहक प्र"नातून कवीला एक प्र"न पडतो की, इमारती उभ्या उंच उंच आणि झोपडपट्टी आडव्या का वाढताहेत दिवसेंदिवस? कोलंबसाची इच्छा वि"वविजयाची लालसा वाटावी, बाई ही युगायुगाची बळी, वाटावी, माणसं मुदांड वाढावीत, आणि 'हरारनं स्वप्नं भाड्यानं ठेवावीत, या सान्या कल्पना हजारो प्र"न गुरफडून मानवी आयु"य व्यामिश्र झाले आहे. हरवत चाललेली महानगरीय संवेदन"ीलता हा कवितेचा केंद्रबिंदू ठरतो.

निष्कर्ष :-

- महानगरीय जीवनपध्दती, बदलत्या काळाचे आव्हान समकालीन मराठी कवितेतून चित्रित झाले आहे.
- माणूस समाज व त्याची संवेदन"ीलता या वि"यीचे चिंतन प्रस्तुत कवितेतून अभिव्यक्त होतो.
- कष्टकरी, शेतकरी—शेतमजूर, बलुतेदार या प्रचलित समाजव्यवस्था बदलून महानगरीय समाजनिर्मिती केवळ पै"ा"ी संबंधित बनत चालली आहे. मानवी भावनेला किंमत राहिली नसून 'युज अॅण्ड थ्रो' झाले आहे.
- औद्योगिकरण, विज्ञान व तंत्रज्ञान यामुळे सामान्य माणूस भरडला जात आहे. मोबाईल, संगणक, इंटरनेट, फेसबुक, व्हाट्सअपच्या अंगीकार मोठ्या प्रमाणात होत आहे.
- जागतिकीकरणाने प्रत्येकाची लाईफ स्टाईल बदलली असून गरीब—श्रीमंत, नातेसंबंध, सामाजिक स्थिरता यामध्ये आमूलाग्र परिवर्तन होताना दिसत आहे.

संदर्भग्रंथ :-

- (संपा.) मराठी अभ्यास मंडळ— डॉ. वावासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ कैलास पब्लिके"न औरंगाबाद
- (संपा.) निरजा कविता मुंबईच्या— य.च.म.मु. विद्यापीठ ना"ीक
- उत्तम कांबळे — जागतिकीकरणात माझी कविता (संपा.) परचुरे प्रका"न मुंबई.
- भालचंद्र नेमाडे— साहित्य संस्कृती आणि जागतिकीकरण लोकवाडमयगृह मुंबई
- सु"ीलकुमार शींदे — शहर आत्महत्या करायचं म्हणतं (कवितासंग्रह) ग्रंथाली प्रका"न मुंबई